

Polish Journal of Political Science

Volume 4 Issue 4 (2018)

(this page is intentionally left blank)

Polish Journal of Political Science

Volume 4 Issue 4

Editorial Board

Clifford Angell Bates Jr., University of Warsaw

Stephen Brooks, University of Michigan

Michael Freeden, University of Nottingham, University of Oxford

Shpresa Kureta, Her Excellency Ambassador of Albania to Poland

Paolo Pombeni, University of Bologna

Bohdan Szlachta, Jagiellonian University in Krakow

Tomasz Żyro, University of Warsaw

Chief editor

Jarosław Szczepański

Editor

Karolina Kochańczyk-Bonińska

Associate editors

Maciej Sadowski

Łukasz Smalec

Marta de Zuniga

eISSN 2391-3991

Original version: e-book

Visit our site: www.pjps.pl

Submit your paper: pjps@inop.edu.pl

(this page is intentionally left blank)

Table of Contents

Articles

Jarosław Szczepański

American Political Spectrum p. 7

Daria Codek

Aksjologia bezpieczeństwa narodowego w wypowiedziach
biskupów polowych Wojska Polskiego p. 21

Marcin Olechowski

The negative influence of armament on ecological security
Can it be reduced? p. 49

Paulina Kalina

Recenzja: Krzysztof Świrek, *Teorie ideologii na przecięciu
marksizmu i psychoanalizy*, ss. 351 p. 71

Daria Godek

War Studies University

Aksjologia bezpieczeństwa narodowego w wypowiedziach biskupów polowych Wojska Polskiego

Abstract

The axiology of national security in statements of Polish Army's field bishops

This text on the scope of security sciences is an analysis of the content of sermons preached in the years 1991-2017 on the occasion of the national Independence Day by the Roman Catholic field bishops of the Polish Army. The article indicates and describes "what is important" according to hierarchs for creating Poland's national security.

Keywords: security studies, Polish national security, Polish Army's field bishops, axiology of security

Wstęp

Myśląc o wartościach będących w bezpośrednim odniesieniu do procesów tworzenia bezpieczeństwa narodowego Polski wskazuje się na: przetrwanie, integralność terytorialną, niezależność polityczną oraz jakość życia¹. Należy ich szukać zarówno wśród działań władz państwowych, ale także patrząc na postawy żołnierzy, w życiu codziennym społeczeństwa i narodu oraz funkcjonowania wspólnoty politycznej. Badania dotyczące sfery wartości w bezpieczeństwie narodowym Polski nieodzownie związane są z chrześcijaństwem. Nieprzerwanie ważnym dla zrozumienia funkcjonowania Polski, ta w porządku spraw wewnętrznych jak i na arenie międzynarodowej, pozostaje jej związek z aksjologią odwołującą się do idei republikańskich, filozofii greckiej, prawa rzymskiego oraz etyki chrześcijańskiej. Celem niniejszego opracowania jest analiza wypowiedzi trzech katolickich biskupów polowych Wojska Polskiego (bp gen. Sławoj Leszek Głódź, bp gen. Tadeusz Płoski, bp gen. Józef Guzdek) zmierzająca do ukazania zawartej tam aksjologii. Materiał badawczy został zawężony do tekstów homilii hierarchów wygłoszonych z okazji kolejnych rocznic odzyskania przez Polskę niepodległości obchodzonych rokrocznie 11 listopada. Realizacja tak określonego celu badawczego jest próbą podążania w kierunku wyznaczonym przez Cezarego Smuniewskiego. Uczony, który wielokrotnie postulował konieczność uwzględniania chrześcijańskiego doświadczenia Polski w badaniach z zakresu bezpieczeństwa narodowego², pisał w jednym

¹ Por. R. Zięba (1997): 10.

² Por. Smuniewski (2012): 292-305; Smuniewski (2014): 179-198; Smuniewski (2015): 84-103; Smuniewski (2016): 429-472; Smuniewski (2017): 495-509; Smuniewski (2017a): 2012-224.

z opracowań: „Teologia, szczególnie antropologia teologiczna, może się przyczynić do twórczego rozwoju nauk o bezpieczeństwie. Treści wypracowane w badaniach teologicznych mogą rozwinąć wiedzę o człowieku i społeczeństwach, o których bezpieczeństwo chodzi. Szczególnie wymownym przykładem wpływu religii-Kościoła na kondycję społeczną i bezpieczeństwo jest Polska. Doświadczenie relacji Kościoła z Narodem, działań duchownych w społeczeństwie, wzmacnia postawioną tezę o nieodzowności prowadzenia wspólnych badań teologów i specjalistów od bezpieczeństwa narodowego dla tworzenia bezpieczeństwa narodowego Polski”³.

Niniejszy artykuł rozpoczyna się od wprowadzenia wyjaśniającego podstawową terminologię (aksjologia, bezpieczeństwo narodowe). W kolejnych częściach zaprezentowane zostały rozważania o tym co w świetle analizowanych źródeł najważniejsze dla tworzenia bezpieczeństwa narodowego Polskie: naród, ojczyzna, władza w państwie, Wojsko Polskie, wolność, dziedzictwo narodowe, patriotyzm, rodzina oraz kultura pokoju. W ostatniej części zaprezentowały zostały sugestie do przyszłych badań, które jako szczególnie ważne ujawniają się w kontekście niniejszego opracowania.

1. Zagadnienia wprowadzające

1.1. Definiowanie pojęć

Pojmowanie bezpieczeństwa narodowego wyłącznie w kategoriach aktywności państwa w celu przeciwdziałania zagrożeniom czy stanu społeczeństwa określonego stosunkiem

³ Smuniewski (2014a): 87.

wielkości potencjału obronnego państwa do skali zagrożeń⁴ nie może stanowić o jego istocie. Turbulencyjność dzisiejszego środowiska bezpieczeństwa wymaga od nas rozumienia bezpieczeństwa narodowego w nieco szerszym zakresie, ujmującym teorię wartości. Jedną z definicji, jaką podają Józef Kukułka i Ryszard Zięba jest: „zdolność narodu do ochrony jego wartości wewnętrznych przed zagrożeniami zewnętrznymi”⁵. Z kolei Waldemar Kitler zwraca uwagę, iż bezpieczeństwo narodowe powinno być traktowane jako naczelna potrzeba i wartość społeczeństwa: „Bezpieczeństwo, tak rozumiane, poprzedza więc inne wartości, ale samo jest jedną z wartości podstawowych, spełniając rolę instrumentalną dla powstawania i istnienia wartości materialnych i duchowych”⁶. Definicja przedstawiona przez Waldemara Kitlera wskazuje na związek bezpieczeństwa i wartości, czyniąc je jednocześnie wartością nadrzędną.

Bezpieczeństwo traktowane jako zbiór poszczególnych elementów i działań oraz bezpieczeństwo traktowane jako wartość skłaniają do rozważań na temat implikacji nauki o bezpieczeństwie z nauką o wartościach, czyli aksjologii. Powtarzając za Zbigniewem Hajdukiem, aksjologia jest to dział filozofii (filozofia wartości) rozpatrujący wartości religijne, moralne, estetyczne, poznawcze czy użyteczne⁷. W tym kontekście aksjologia skupia się wokół ogólnej teorii wartości, gdzie wartość może być rozumiana jako „powszechnie pożądane dobro, akceptowalne sądy, przekonania oraz zachowania przyjęte za godne przez dane społeczeństwo, jest to rów-

⁴ Por. hasło: *bezpieczeństwo narodowe*, w: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego AON* (2002):13.

⁵ Kukułka, Zięba (1992): 66.

⁶ Kitler (2011): 23.

⁷ Hajduk (2008): 10.

niez pewne kryterium lub zasady określające cele i dążenia poszczególnych jednostek lub grup społecznych”⁸. Chcąc zgłębić istotę aksjologii bezpieczeństwa narodowego należy wskazać źródła wartości tej kategorii.

1.2. Aksjologiczne źródła bezpieczeństwa narodowego

Analizując tematykę związaną z wartościami bezpieczeństwa narodowego, pragnę odnieść się do jego podmiotów, czyli państwa i narodu. Warto tutaj przybliżyć kilka poglądów definiujących te elementy. Jak podaje Waldemar Kitler jedno ze stanowisk związane jest z „socjologicznym, kulturowym i etnicznym podejściem do istoty narodu, mającego swą przebogatą tradycję, albowiem już przed tysiącami lat zaczęło się kształtowanie zrębów zbiorowości społecznych, które połączyły wspólne: terytorium, język, kultura, dobre i złe doświadczenia, świadomość narodowa oraz (...) status organizacyjny, przyjmujący postać niemal jednorodnego etnicznie państwa”⁹. Podobną definicję narodu przedstawiają Józef Marczak i Jacek Pawłowski, uznając, że jest to „trwała wspólnota ludzi, utworzona historycznie, powstała na gruncie wspólnych losów historycznych, kultury języka, terytorium i życia ekonomicznego”¹⁰. Jeśli natomiast mówimy o państwie, należy przez to rozumieć „sformalizowaną, wyposażoną w organy władzy, wielką i terytorialnie rozległą organizację społeczną, która obejmuje całą ludność zamieszkałą na danym terytorium, podlegającą normom i zasadom składającym się na ład wewnątrz, wyznaczającym wszystkim

⁸ Misztal (1975): 17.

⁹ Kitler (2011): 16.

¹⁰ Marczak, Pawłowski (1995): 75.

określone obowiązki i uprawnienia”¹¹. Innymi słowy, państwo jest organizacją polityczną i terytorialną, obejmującą społeczeństwo w nim zamieszkujące, zarządzaną przez organy władzy.

Zgodnie z powyższym, można uznać, że państwo i naród stanowią wartość samą w sobie. Jednak, aby mówić o źródłach aksjologii bezpieczeństwa narodowego, warto zwrócić uwagę na to, w jaki sposób społeczeństwo może być uświadamiane, jakie są drogi do umacniania tej świadomości. Jedną z metod są homilie biskupów polowych Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego. Po odrodzeniu ordynariatu polowego w 1991 roku, kapelani zwrócili się do żołnierzy i Polaków z przesłaniem, głosząc naukę o wolności, patriotyzmie i chrześcijańskich wartościach. Biskup Sławoj Leszek Głódź w swoim pierwszym kazaniu, jako Biskup Polowy Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego, powiedział: „Dziś przychodzi czas – wyproszony tyloma modlitwami – kiedy po zniewoleniu ducha, następuje proces przywracania Wojska Polskiego narodowi. Przywracaniu wojska narodowi musi towarzyszyć przywracanie Chrystusa Wojsku Polskiemu – wypełnianie jego szeregów duchem chrześcijańskim. Wartości chrześcijańskie od tysiąca lat kształtowały naszą tożsamość, związały się w chwale i klęsce z polskim losem(...)”¹². W tych słowach biskup polowy nawiązał do etyki chrześcijańskiej, która stanowi filar nie tylko naszej cywilizacji, ale przede wszystkim narodu polskiego. Bezpośrednio zwracając się do żołnierzy, biskup polowy wskazał na istotę tego, co dobre, szlachetne i potrzebne Ojczyźnie – godność ludzką oraz wolność i suwerenność Rzeczypospolitej¹³.

¹¹ Kitler (2011): 22.

¹² Głódź (1991).

¹³ Głódź (1991).

2. Wartości wg biskupów Wojska Polskiego

2.1. Naród, Ojczyzna i władza w państwie

Po roku 1989 zaczął kształtować się nowy porządek w Polsce wyzwalającej się z sowieckiej zależności. Zakończenie zimnej wojny i upadek Związku Radzieckiego zapoczątkowały kolejny rozdział w historii kraju nad Wisłą. Wejście Polski, jako w pełni suwerennego państwa, na arenę międzynarodową, wymogło odrodzenia się poczucia wspólnotowości i przypomnienia o najważniejszych wartościach. Nie sposób mówić o poszczególnych dobrach bez wyróżnienia podstawowego, jakim jest Naród. Biskup polowy Tadeusz Płoski mówi: „Polskość (...) to nade wszystko poczucie wspólnoty z tymi, którzy mówią, myślą i kochają po polsku. To zakorzenienie we wspólnej przeszłości i gotowość do wzięcia pełnej odpowiedzialności za naszą teraźniejszość i przyszłość”¹⁴. W tych słowach widać nawiązanie do podstawowych definicji narodu wspomnianych wcześniej. Nie można mówić o poczuciu bezpieczeństwa, bez zgodnego i spójnego społeczeństwa, które stanowi jego filar.

Mówiąc o narodzie, nie sposób pominąć Ojczyzny. Nie chodzi tutaj o państwo rozumiane w kontekście definicji politologicznych, ale o miejsce, kraj, który wiąże społeczeństwo nie tylko dzięki organom władzy. Ku takiemu rozumieniu niejednokrotnie skłaniali się biskupi polowi, uważając Ojczyznę za jedną z wartości Narodu: „Ojczyzna (...) to Naród Polski; to ziemia użyźniona krwią jej obrońców, to zwyczaje, to kultura, to religia, to nauka i sztuka. To jest właśnie Ojczyzna.

¹⁴ Płoski (2008).

To jest skarbiec”¹⁵. Przyrównanie Ojczyzny do Narodu pociąga za sobą kolejne implikacje jej rozumienia, co znacząco podkreślił biskup Tadeusz Płoski w swoim wcześniejszym kazaniu: „Ojczyzna wywodzi się od słowa ojciec. Ojczyzna jest ziemią ojców – ojcowizną. Jest to dziedzictwo, skarb. Ojczyzna to ziemia, na której mieszkamy od Bałtyku po Tatry: wody, pola, lasy. To również kultura, język i Kościół. To także ludzie wszystkich zawodów i posług”¹⁶. Biskup Tadeusz Płoski zwracał szczególną uwagę na konieczność traktowania Ojczyzny jako domu, o który należy dbać i szanować. Zaznaczał, że tworzy ją Naród, złączony poprzez dawne losy i religię. „Ojczyzna to bezpieczeństwo. W Ojczyźnie jest się u siebie. Ojczyzna jest, chociażby była w niewoli”¹⁷. Ważnym aspektem jest porównanie Ojczyzny do miejsca gwarantującego bezpieczeństwo, niezależnie od stanu, w jakim znajduje się państwo. Istotną kwestią jest także świadomość Narodu, że Ojczyzna stanowi obowiązek i wyzwanie realizowane z pokolenia na pokolenie¹⁸. Spełnianie obowiązku wobec kraju oraz ciągłe dbanie o jego rozwój i dobrobyt, a także rozumienie, iż „Ojczyzna jest naturalnym środowiskiem życia człowieka”¹⁹ mogą być jednym ze źródeł siły dla tworzenia bezpieczeństwa narodowego.

Kolejnym elementem i wartością bezpieczeństwa, ściśle powiązanymi z Narodem i Ojczyzną, jest władza. To nie tylko składnik konstytuujący istnienie państwa, ale także, a może przede wszystkim, organy zarządzające i dbające o właściwy ład oraz przeciwdziałanie zagrożeniom. Może wydawać

¹⁵ Płoski (2008).

¹⁶ Płoski (2009)

¹⁷ Płoski (2005).

¹⁸ Por. Głódź (1999): 242.

¹⁹ Głódź (1995).

się niejasnym czy niespójnym, określenie, że władza stanowi wartość, jednakże funkcje, które sprawuje, oraz cechy, jakimi powinna się wyróżniać, należy takowo traktować. Biskup Głódź mówił, że dobry rządca jest odpowiedzialny, roztropny i wyróżnia się wysoką etyką osobistą, zwracając uwagę, że takie przymioty pozwolą dobrze wypełniać powierzone zadanie²⁰. Niejednokrotnie także zaznaczał istotę moralności rządzących: „Nie zbuduje się mocnego państwa, jeśli tym, którzy są do tego powołani, zabraknie sił moralnych, wierności zasadom sumienia, odporności na prądy, które z obecnych źródeł płyną”²¹.

W podobnym tonie wypowiadał się ks. prał. Sławomir Żarski²², przestrzegając przed egoizmem oraz zaspokajaniem własnych potrzeb i interesów kosztem narodu. Prałat Żarski przypominał także o patriotyzmie, który nie może być pomijany przez rządzących. „Polityka to zadanie dla ludzi wielkich duchem, wielkich intelektem, wielkich kulturą osobistą i wielkich charakterem. Zadaniom polityki są w stanie sprostać tylko ludzie wielkiej miłości do Ojczyzny”²³.

Należy tutaj zaznaczyć, iż wspomniane cechy są niezwykle ważne dla odpowiedniego zarządzania państwem. Władza, która jest wybierana przez obywateli, powinna rzetelnie i rozsądnie dysponować powierzonym jej dobrem. Politycy decydujący o rozwoju, gospodarce, kierunkach działania czy strategii bezpieczeństwa ponoszą wielką odpowiedzialność za przyszłe losy kraju. Wartości, którymi powinni się

²⁰ Zob. Głódź (2003): 262.

²¹ Głódź (1993)..

²² W niniejszym opracowaniu uwzględniłem tekst kazania S. Żarskiego, ponieważ zostało ono ogłoszone w okresie, gdy stał on na czele Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego po śmierci bpa Tadeusza Płockiego.

²³ Żarski (2010).

kierować, muszą być tożsame z wartościami narodowymi. Nie można jednak pominąć istoty, jaką jest ciągłość zarządzania, a w tym przypadku ciągłość władzy: „...nie wolno tworzyć społecznej depresji. Nie ma «epizodów władzy»! Ma być ciągłość tworzenia i odpowiedzialność przed Narodem”²⁴. Niezależnie od poglądów, przynależności do partii, układów politycznych, organy państwowe powinny zadbać o dobro i bezpieczeństwo kraju i obywateli. Interes partii nigdy nie może wychodzić na pierwszy plan i wyprzedzać narodowego interesu²⁵. Wyrazem tej powinności jest troska nie tylko o teraźniejszość losów ojczyzny, ale także o jej przyszłość. Kolejny istotny element sprawowania władzy to ustawodawstwo, prawo oparte na sile moralnej, które ma służyć człowiekowi, dobru wspólnemu i umacnianiu gmachu państwa²⁶. Bez właściwych regulacji prawnych, państwo może pogrążyć się w chaosie i konfliktach. Respektowanie zasad moralnych i ochrona interesów narodowych, takich jak system zdrowia, oświaty czy mecenat kulturowy stanowią nieodzowny element strategii bezpieczeństwa.

2.2. Wojsko Polskie

Traktując Wojsko Polskie jako wartość, konieczne jest odniesienie do jego działań oraz funkcji. Należy także pamiętać, że wojsko to specyficzny podmiot, który utrwała i przekazuje to, co najważniejsze dla Ojczyzny i Narodu. Rozważania na ten temat rozpoczynam od przytoczenia tekstu przysięgi wojskowej: „Ja żołnierz Wojska Polskiego przysięgam służyć wiernie Rzeczypospolitej Polskiej, bronić jej niepodległości

²⁴ Głódź (2003): 239.

²⁵ Zob. Głódź (2003): 261.

²⁶ Zob. Głódź (1993).

i granic. Stać na straży Konstytucji, strzec honoru żołnierza polskiego, sztandaru wojskowego bronić. Za sprawę mojej Ojczyzny, w potrzebie krwi własnej ani życia nie szczędzić. Tak mi dopomóż Bóg”²⁷. Słowa roty nawiązują do wierności, niepodległości, honoru i patriotyzmu. W tych kilku wersach widać jedno z ważniejszych wartości, jakie żołnierz pielęgnuje i chroni. Poza tymi dobrami, można wskazać także podstawowe, czyli gwarantowanie bezpieczeństwa i powołanie dla służenia Narodowi. Niejednokrotnie także biskup polowy S.L. Głódź zwracał uwagę na to, jakimi cechami odznacza się wojsko: „Wojsko Polskie ma być wcieleniem ideałów, znakiem życia Ojczyzny. Takie jest oczekiwanie społeczne. Dlatego Naród darzy Was tak wielkim zaufaniem”²⁸. Te słowa wskazują na wartości, jakimi cechuje się wojsko. Wojsko Polskie, jak zaznacza biskup polowy jest przykładem szlachetnych ideałów. Służba w wojsku, to przede wszystkim służba ojczyźnie „...Wojsko Polskie, aby właściwie wypełniało swój obowiązek, musi być emanacją Narodu. Musi mieć głęboką motywację swoich związków z Ojczyzną, której nie zabije żadna ideologia polityczna...”²⁹.

Wypowiedzi rzymskokatolickich biskupów polowych wskazują na potrzebę poczucia miłości nie tylko do Ojczyzny, ale także Narodu. Nie bez przyczyny wspomniane zostaje zaufanie społeczne, które staje się jednocześnie motorem do działań i ambicją wojska. Niezmiernie ważnym aspektem jest służba nie tylko dla kraju, ale także poza granicami państwa. Biskupi polowi nauczali szacunku i pokory wobec tych żołnierzy, którzy służą dla obrony pokoju międzynarodowego.

²⁷ Ustawa z dnia 3 października 1992 r. o przysiędze wojskowej, Dz.U. 1992 nr 77 poz. 386.

²⁸ Głódź (1999): 202.

²⁹ Głódź (2003): 199.

Warto zaznaczyć, że wojsko, poza swoimi tytułarnymi zadaniami, powinno wspierać działania wychowawcze: „Wojsko także jest po to, aby wychowywać, wkorzeniać młodego człowieka w polskość, odsłaniać przed nim wartość polskiej tożsamości”³⁰.

Myśląc o aksjologii bezpieczeństwa narodowego, można z całą pewnością stwierdzić, że Wojsko Polskie stanowi wartość samą w sobie. Podobnie jak władza i państwo jest jednym z elementów zapewniających przetrwanie, integralność i ochronę interesów narodowym. Szereg zadań, które realizuje dla dobra kraju oraz działania edukacyjne, są niezwykle ważne dla utrzymania pokoju i rozwijania patriotyzmu.

2.3. Wolność

Niepodważalną składową polskiej aksjologii tworzenia bezpieczeństwa narodowego jest wolność. Mając na uwadze historię Polski, wolność niejednokrotnie była zdobywana przez poświęcenie i odwagę Polaków. To właśnie czyni ją jedną z podstawowych kategorii wartości bezpieczeństwa narodowego. Biskup polowy Tadeusz Płocki wskazywał, że właśnie wolność jest darem i zadaniem, którego realizacja polega na umiejętnym jej używaniu poprzez czystość sumienia oraz ciężkiej walce z pokusami doczesnego świata³¹. Nawiązując do historii Polski, biskup zaznaczał, że „wolność wpisana była i jest w dusze Polaków”³². Bez wątpienia, te słowa znaczą tyle, co stwierdzenie, że wolność jest najcenniejszą wartością dla Narodu. Potwierdzić to mogą cytaty z jednego z kazań wygłoszonych podczas obchodów Święta

³⁰ Głódź (1999): 243.

³¹ Zob. Płocki (2005).

³² Płocki (2008).

Niepodległości: „Wolność dla Polaka to jak powietrze, to jak woda życia. Wolność to jak suknie, bez której Polak nie może się nikomu podobać. Wolność to skarb, który należy okupić najwyższą ceną na ziemi – ceną życia. Wolność to ewangeliczny talent darowany narodowi”³³. Biskup Płoski w tych słowach wyraził całą prawdę o znaczeniu wolności, wskazał na jej ważność dla Narodu – ludzi, którzy są gotowi oddać życie, aby ją utrzymać. Widzimy zatem, że wolność jest również spoiwem łączącym obywateli, fundamentem, na którym budowano Polskę i miłość do niej. Znakomitym uwierzytelnieniem tej tezy, są słowa biskupa Głódzia, mówiące o tym, jak była kształtowana Polska wolność: „Polska wolność zdobywana ofiarnym czynem kolejnych powstańczych generacji, które szły na bitewne pola, w świętokrzyskie i litewskie lasy. Polska wolność utrwalana w słowach ufnej modlitwy, w rodzinnym kręgu, narodowym obyczaju, kulturze, która jest przecież niezwykle ważnym elementem tożsamości Narodu. Polska wolność wymodlona w tyłu kościołach, w tyłu kaplicach. Polska wolność cementowana na tyłu cmentarzach: kiedy Naród staje przy grobach swoich przodków, odkrywa swoją wielkość, umacnia swoją tożsamość. Polska wolność doświadczana na syberyjskim szlaku, w biedzie wygnania i przymusowej emigracji, zburzonych perspektywach życia, więzieniach, konfiskacie dorobku życia. Polska wolność budowana w codziennym trudzie (...) – w tyłu działaniach, które wkorzeniały ludzi w Ojczyznę, we wspólnotę kultury. Polska wolność stawiana jako najważniejsze zadanie Narodu przez budzicieli ducha: Mickiewicza, Krasińskiego, Słowackiego, Norwida, Wyspiańskiego, Matejkę, Malczewskiego”³⁴.

³³ Płoski (2008).

³⁴ Głódź (1999): 238-239.

Przedstawiony cytat wskazuje na najważniejsze cechy wolności, na jej znaczenie dla umacniania i pielęgnowania tożsamości oraz kultury narodowej. Wspomnienie wybitnych poetów i malarzy pokazuje, jak ważna była wolność w ich twórczości, która stanowiła swego rodzaju odzew do Narodu, aby pobudzać do walki o tę wartość oraz ukorzeniać tożsamość narodową.

2.4. Dziedzictwo narodowe

Kolejnymi elementami wskazującymi na istotę bezpieczeństwa narodowego będą dziedzictwo oraz pamięć o przeszłości i poległych za Ojczyznę. Historia Polski jest nie tylko burzliwa, ale także często bywała zakłamana. Jak zatem budować bezpieczeństwo, kiedy ukrywa się fakty, kiedy zaborca próbuje, aby naród zapomniał o przodkach, walczących o wolność? Do tych dylematów nawiązywał biskup Głódź w pierwszych latach po odnowieniu Ordynariatu Polowego. Wskazywał, że prawda o Polsce była przez wiele lat odbierana, a jej nieobecność wpływała na ludzkie postawy³⁵. Nakłaniał Polaków, aby podjęli walkę o prawdę: „Dzisiaj, w imię prawdy, podjęliśmy wielką pracę nad przywróceniem Narodowi jego niezakłamanej historii, wyrównaniem krzywd i poniżeń, oddaniem sprawiedliwości, wielu tym, którym przez lata odmawiano nawet prawa do spoczynku w ziemi ojców”³⁶. Bez prawdy o przeszłości nie będzie istniało poczucie wspólnoty. Niezależnie od trudu wkładanego w próby nawiązania jedności, nieznajomość historii i losów narodu, poprowadzi do degradacji wszelkich wartości.

³⁵ Zob. Głódź (1992).

³⁶ Ibidem.

Wiedza na temat przeszłości to nie tylko spoiwo łączące społeczeństwo, to także filar pozwalający na budowanie przyszłości i tworzenie strategii. „Nie sposób zrozumieć polskiego dziś, nie sposób kształtować polskiego jutra w wymiarze politycznym, społecznym, narodowym, jeśli się nie do głębi nie rozpozna i nie wyciągnie nauki, z tego co wydarzyło się wczoraj”³⁷.

Świadomość minionych wydarzeń, losów kraju może być utożsamiana z dziedzictwem narodowym. Należy pamiętać, że ów dziedzictwo to nie tylko dorobek materialny, ale także, a może przede wszystkim, czyny i działania przodków na rzecz kraju. Niezwykle ważnym jest, aby zabiegać o utrwalanie tych wartości wśród młodych ludzi. Dziedzictwo historyczne to element narodowości, to potrzeba odpowiedzialności za jego pielęgnowanie. Nie można mówić o bezpieczeństwie narodowym, jeśli w jego obszarze nie znajdzie się miejsca dla ochrony dziedzictwa. Nie bez powodu, biskup Głódź wspominał o trosce, którą objęte powinno być dziedzictwo przodków. Zwracał się z wdzięczności do tych, którzy dbają o cmentarze, o groby tych, którzy przelewali krew za polską wolność. Biskup nawiązał także do dziedzictwa kulturowego: troski o zabytki i działania podejmowane na rzecz lokalnych ojczyzn³⁸.

Na dziedzictwo narodowe składa się także pamięć o jego twórcach – bohaterach, strategach, politykach czy poetach. Biskup Głódź nazywa ich „Przewodnikami Narodu”, są to ci, którzy organizowali gospodarczy i społeczny ład, dbali o polskie rodziny i przeszłość, walczyli o wolność, niepodległość i przetrwanie wiary³⁹. Ważna jest także pamięć i szacunek

³⁷ Głódź (1999): 221.

³⁸ Zob. Głódź (2003): 195.

³⁹ Zob. Głódź (2003): 189.

dla poległych. W wielu kazaniach biskupi modlili się za nich i przypominali, jak wiele poświęcili ci, którzy zginęli za miłość do Ojczyzny. Biskup Guzdek w jednym z kazań powiedział: „W kolejną rocznicę odzyskania niepodległości potrzebne jest zatrzymanie się, modlitwa i refleksja na wojennych i powstańczych cmentarzach oraz przy pomnikach bohaterów narodowych. To oni nam podpowiedzą, jak „zapomniawszy pożytków własnych” najlepiej służyć Ojczyźnie”⁴⁰. Szacunek dla tych, którzy przelali krew i oddali życie za Ojczyznę jest niezwykle ważny dla podtrzymania jedności narodowej i kształtowania polskiej tożsamości.

2.5. Patriotyzm

Mówiąc o dziedzictwie narodowym nie sposób pominąć wartości, jaką jest patriotyzm. Naród polski przez wieki kształtował się poprzez miłość do Ojczyzny oraz religię, to dzięki nim trwali w walce ku odzyskaniu wolności. Biskup Płoski zaznaczył, że to właśnie „idea Polak-katolik” jednoczyła naród, ratując przed utratą tożsamości⁴¹. Jeśli chodzi o patriotyzm, warto rozpocząć od jego słownikowej definicji: „Patriotyzm – szacunek i umiłowanie ojczyzny, gotowość do poświęcenia się dla niej i narodu, stawianie dobra własnego kraju ponad interesy partykularne (partykularyzm) bądź osobiste. Poczucie silnej więzi emocjonalnej i społecznej z narodem, jego kulturą i tradycją”⁴². Przytoczona definicja jednoznacznie określa patriotyzm jako element składowy aksjologii bezpieczeństwa. Szacunek do ojczyzny i gotowość

⁴⁰ Guzdek (2014).

⁴¹ Zob. Płoski (2007).

⁴² hasło: patriotyzm, URL = <http://portalwiedzy.onet.pl> [access: 12.06.2016].

poświęcenia są miarą, która wskazuje wartości, bez których nie będzie mogło istnieć żadne państwo.

Na ogromne znaczenie patriotyzmu niejednokrotnie wskazywali biskupi polowi, wyznaczali jego cechy, pokazywali postawy oraz odnajdywali korzenie tej wielkiej miłości do Ojczyzny. „Patriotyzm jest wartością świadczącą o jakości człowieka. Jest wartością dającą świadectwo również o jego świętości, o jego nadprzyrodzonym wymiarze(...). Patriotyzm to przejaw wielkości ludzkiego życia(...). Miłość ku Ojczyźnie uczy męstwa. A męstwo, wiemy, broni czasu wojny, służy słabym, potrzebującym opieki czasu pokoju(...). Miłość ku Ojczyźnie uczy patrzeć daleko w przyszłość Ojczyzny i pragnie jej istnienia i pomyślności”⁴³.

Mając na uwadze powyższe stwierdzenie, warto zwrócić uwagę na słowa mówiące o wielkości ludzkiego życia oraz męstwie. Nie chodzi już tylko o samą miłość do Ojczyzny, ale o wyraz tej miłości. Wielkość i męstwo wskazują na poświęcenie i odwagę, którą żołnierze Wojska Polskiego ofiarują narodowi – nie tylko wtedy, gdy walczyli o wolność naszego kraju, ale także teraz, kiedy służą Polsce poprzez codzienną pracę i działając poza granicami kraju: „Takim patriotą jest oficer Wojska Polskiego, który do struktur NATO wnosi polski, żołnierski etos: Bóg-Honor-Ojczyzna”⁴⁴. Budowanie i dbanie o bezpieczeństwo narodowe powinno wyrażać się właśnie w takich postawach – poszanowania i miłości do Ojczyzny.

⁴³ Żarski (2010).

⁴⁴ Głódź (2003): 240.

2.6. Rodzina i edukacja młodego pokolenia

Warto zadać pytanie, gdzie i kiedy rodzi się poczucie patriotyzmu? Odpowiedź jest nazbyt oczywista – w domu. Od najmłodszych lat dzieci uczone są tego, skąd pochodzą. Znają swój kraj, przynależność do Narodu. Patriotyzm rodzi się w domu, w rodzinie. To właśnie ta podstawowa jednostka społeczna staje się źródłem, z której czerpiemy podstawową wiedzę. Tym samym, rodzinę można uznać za kolejną wartość bezpieczeństwa narodowego⁴⁵. „To w rodzinie synowie i córki uczą się miłości Ojczyzny. W rodzinie dorastają i wychowują się w duchu patriotyzmu. W rodzinie, która jest pierwszą szkołą charakterów, dzieci uczą się pracy i poświęcenia na rzecz dobra wspólnego. Także w rodzinie kształtowane są umysły i serca przyszłych obrońców Ojczyzny, aby – jeśli zajdzie taka potrzeba – bez wahania stanąć w jej obronie”⁴⁶. W rodzinie dzieci uczą się wartości i tradycji. Rodzice przekazują dzieciom religię i kulturę, opowiadają o dokonaniach dziadków czy pradiadków. Od samego początku dzieci poznają ojczysty język, z biegiem lat kształtują charakter. Nie można zatem odebrać rodzinie jej znaczenia dla bezpieczeństwa narodowego.

Nie tylko kapelani zaznaczają, że rodzina stanowi wartość. Wystarczy sięgnąć do podstawowych dokumentów normatywnych, jak Konstytucja czy strategia. Każdy z tych aktów prawnych mówi o znaczeniu rodziny i konieczności dbania

⁴⁵ Na temat związku rodziny z tworzeniem bezpieczeństwa narodowego Polski por. Urych, Smuniewski (2015).

⁴⁶ Guzdek (2013).

o nią⁴⁷. Rodzina stanowi pierwszy etap poznania tradycji i historii, kolejnym z nich jest szkoła. Edukacja młodych jest niezwykle ważna dla pielęgnowania poznanych już wartości i ukształtowania właściwych, świadomych postaw. Polska szkoła realizuje trudne zadanie związane z nauką patriotyzmu, to na nauczycielach spoczywa obowiązek odpowiedniego przekazania wiedzy historycznej⁴⁸. Biskup Głódź wskazywał na konieczność poniesienia odpowiedzialności wychowawczej przez szkoły i organizacje pozarządowe. „Nie może bowiem być tak, aby polska szkoła zrzucała z siebie odpowiedzialność wychowawczą, przekazując ten wysiłek tylko na barki rodziców. Niezbędny jest, prowadzony wspólnie z rodzicami, pełny świadomy program wychowawczy w każdej szkole i w każdej klasie. Wielką rolę w procesie wychowania młodego Polaka powinny spełniać organizacje pozarządowe – pośród nich harcerstwo”⁴⁹.

Nie bez powodu szkoła powinna spełniać taką rolę. To ze szkoły dzieci i młodzież czerpią najwięcej, nie tylko dzięki nauczycielom, ale także poprzez wspólne spędzanie czasu z rówieśnikami. Jeśli program wychowawczy będzie realizowany w odpowiedni sposób, uczniowie między sobą z zainteresowaniem powinni poruszać tematy związane z patriotyzmem i Ojczyzną. Właściwie przekazywana wiedza historyczna może przyczynić się do ukorzenienia wśród młodych wartości i postaw ważnych dla wspólnego bezpieczeństwa.

⁴⁷ Zob. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 71 oraz Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014, rozdział 4.4.

⁴⁸ Por. Konicki.

⁴⁹ Głódź (2003): 264.

2.7. Kultura pokoju

Ostatnim elementem, na który zwracam uwagę jest tzw. „kultura pokoju”, czyli wszelkie działania na rzecz pokoju rozumianego na wiele sposobów. Mówimy o pokoju, który jest przeciwieństwem wojny, stanem poczucia bezpieczeństwa i niezagrożenia⁵⁰. Mówimy o pokoju, mając na myśli wzajemne poszanowanie praw i wolności. Mówimy o pokoju wtedy, kiedy chcemy, aby to życie było ważniejsze niż śmierć. Mówimy wtedy, gdy upominamy się o cywilizację życia⁵¹. Biskup Głódź w jednym ze swoich kazań nawiązał do płynącej do Polski laicyzacji i westernizacji, zaznaczył, że nie wolno się bać stawać w obronie norm prawa naturalnego i Bożego⁵². Ważnym jest, aby w dobie powszechnego mieszania się różnych kultur i narodowości nie zatracić własnych wartości i tradycji. „Skałą domu ojczystego jest wspólnota obywateli. Budowanie dzień po dniu cywilizacji pokoju, harmonii i społecznego ładu”⁵³.

Kultura pokoju jest istotna nie tylko ze względu na budowanie międzynarodowego ładu i stabilizacji, ale także ze względu na naszą Ojczyznę. Należy jednak pamiętać, iż budowanie pokoju powinno się zacząć od swojego państwa. W miejscu, gdzie istnieje silne poczucie wspólnoty i chęci dbania o dobro wspólne.

⁵⁰ Por. Piejka (2015): 117.

⁵¹ Pojęcie „cywilizacja życia” jest głęboko zakorzeniane w nauczaniu papieża poczynając od Pawła VI. Przeciwieństwem „cywilizacji życia” („cywilizacji miłości”, „kultury życia”) jest „cywilizacja śmierci” („kultura śmierci”), która związana jest z takimi zjawiskami jak: aborcja, eutanazja, morderstwo, ludobójstwo.

⁵² Zob. Głódź (1999): 204.

⁵³ Głódź (2003): 242.

3. Wnioski i kierunki dalszych badań

Tworzenie bezpieczeństwa narodowego Polski według biskupów polowych Wojska Polskiego opiera się na kilku podstawowych wartościach. Pierwszą z nich i niewątpliwie najważniejszą jest wolność. To o niej wspomniał św. Jan Paweł II podczas mszy na warszawskim Placu Zbawiciela w 1979 roku: „nie może być Europy sprawiedliwej bez Polski niepodległej na jej mapie”⁵⁴. Jednak wolność to nie tylko niepodległość, wolność to także poszanowanie polskiej tożsamości oraz prawo do prawdy, która stanowi drogę do jej odnalezienia. Biskup polowy Sławoj Leszek Głódź mówił o konieczności podjęcia pracy nad przywróceniem niezakłamanej historii i oddaniu sprawiedliwości tym, którym przez lata jej odmawiano⁵⁵. Wolność wyrażana jest także przez poświęcenie i odwagę, czyny, które przywróciły suwerenność Polski. Kolejną wartością będzie moralność wywodząca się z nauki Kościoła, ale także kształtowana poprzez przestrzeganie prawa i wypełnianie obowiązków. Umacnianie państwa i narodowości jest możliwe dzięki prawu, które służy człowiekowi i współbrzmi z zasadami moralnymi⁵⁶. O istocie moralności stanowi także poczucie odpowiedzialności za dobro wspólne, odpowiedzialności za ojczyznę. Niezwykle ważną rolę w jej pielęgnowaniu oraz dbałości o tradycje pełni Wojsko Polskie, które stanowi „serce naszego Narodu”⁵⁷. To właśnie wojsko przez lata podtrzymywało świadomość narodową, troszczyło się o zrozumienie losów państwa polskiego i jego historii. Umacnianie tej świadomości i moralności jest

⁵⁴ Głódź (1992).

⁵⁵ Zob. Ibidem.

⁵⁶ Zob. Głódź (1993).

⁵⁷ Zob. Głódź (1994).

niezwykle ważne dla zachowania bezpieczeństwa narodowego. Dziedzictwo, pamięć o przeszłości i utrzymywanie tradycji to wartości, bez których nie może istnieć naród. Bez tych elementów nie będzie istniało poczucie wspólnotowości. Czerpanie nauk z doświadczeń minionych lat jest znaczące dla budowania przyszłości. „Nie wybierzemy przyszłości – odcinając się od przeszłości(...). Wiarygodną, sprawiedliwą przyszłość można budować jedynie na gruncie rozpoznanej, ocenionej, rozliczonej, uporządkowanej przeszłości”⁵⁸. Pamięć o przeszłości jest potrzebna także do kultywowania tradycji i dziedzictwa narodowego. To na ich płaszczyźnie państwo jest w stanie przetrwać zagrożenia. W ojczyźnie zawiera się kultura, język i świadomość, ojczyzna kształtuje ludzkie dusze i sumienia⁵⁹. Właśnie te czynniki tworzą tożsamość narodową. Pośród wymienianych wartości przebija się religia i patriotyzm – filary naszego narodu. „Bóg, Honor, Ojczyzna” te słowa widać na sztandarach Wojska Polskiego. Trzy słowa, w których zawiera się tożsamość narodowa – miłość do Boga, honor i miłość do Ojczyzny. Są to fundamenty, na których trwała i trwa Polska. Nie można pozwolić na wykluczenie bądź zapomnienie o którymkolwiek z nich. Swoistą wartością jest pokój. Jego zapewnianie i ochrona bez wątplenia utrwalają wolność narodu. W latach 90-tych, gdy Polska powoli formowała swój ład, pokój na świecie wciąż był czymś niedoścignionym. Początek XXI wieku przyniósł światu kolejne wojny – w Iraku i Afganistanie. Wtedy też dbałość o pokój przybrała na znaczeniu. Pokój to nie jest dobro nabyte i niezbywalne. Podobnie jak o każdą wartość, o pokój trzeba dbać – nie tylko wewnątrz kraju, ale także

⁵⁸ Głódź (1995).

⁵⁹ Zob. Ibidem.

poza jego granicami. W walce o pokój należy wykazać się zarówno męstwem, honorem jak i przebaczeniem. Niezwykle ważne dla narodu polskiego jest budowanie kultury pokoju opartej na wartościach chrześcijańskich.

W świetle powyższych analiz szczegółowych należy wskazać na kierunki dalszych badań dotyczących problematyki bezpieczeństwa narodowego Polski definiowanego nierozdzielnie z chrześcijańską tożsamością wspólnoty politycznej. Przede wszystkim nauki o bezpieczeństwie narodowym Polki muszą uwzględniać w swoich badaniach komponent kulturowy Narodu jednoznacznie związany z nie tylko z tradycją republikańską ale także chrześcijańską. Także treści wypracowane w badaniach z zakresu katolickiej nauki społecznej to ważny współcześnie głos w zasadach funkcjonowania wspólnoty politycznej oraz narracjach polityków. Argumentacja odwołująca się do personalizizmu (a nie do indywidualizmu i kolektywizmu) oraz kategorii „dobra wspólnego” jest codzienną treścią dysput politycznych i składową procesów tworzenia bezpieczeństwa narodowego Polski. Nauczanie przywódców religijnych (biskupów, kapłanów) to bardzo ważny głos w procesach tworzenia tożsamości narodowej. Na potwierdzenie tego twierdzenia można wskazać choćby nauczanie Jana Pawła II, myśl narodową kard. Stefana Wyszyńskiego oraz kazania z Mszy świętych za Ojczyznę głoszone przez ks. Jerzego Popiełuszkę. Projektowanie przyszłych badań dotyczących aksjologii tworzenia bezpieczeństwa narodowego Polski pozostawać będzie niepełne bez odniesień do chrześcijaństwa.

Przyszłość badań z zakresu bezpieczeństwa narodowego Polski będzie musiała prowadzić między innymi przez analizy dotyczące doświadczeń i perspektyw współpracy

skoordynowanej państwa i Kościoła, *profanum* i *sacrum*. Doskonale to rozumieją w Polsce politycy, których narracje zazwyczaj w jakiś sposób ukazują ich stosunek do religii. Należy także pamiętać, że patriotyzm polskich żołnierzy jest ukształtowany w znacznej mierze w duchu przesłania katolickiej refleksji o rodzinie w społeczeństwie, o narodzie i o państwie. Nie funkcjonuje w polskich realiach koncepcja społeczeństwa obywatelskiego inna niż ta wypracowana w odniesieniu do wartości chrześcijańskich. Także obrona niepodległości i suwerenności Polski ma w swoim doświadczeniu w znacznej mierze argumentację religijną.

Zakończenie

Analiza tekstów rzymskokatolickich biskupów polowych Wojska Polskiego pozwala określić zbiór wartości fundamentalnych dla tworzenia bezpieczeństwa narodowego Polski. W jego skład wchodzi: naród, ojczyzna, władza w państwie, Wojsko Polskie, wolność, dziedzictwo narodowe, patriotyzm, rodzina oraz kultura pokoju. Prezentowane przykłady z kazań biskupów polowych pokazują, jak ważne jest pielęgnowanie tożsamości narodowej i umacnianie wspólnoty politycznej w jedności. Wartości przedstawiane przez biskupów mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych rozważań na temat aksjologicznych aspektów bezpieczeństwa narodowego.

Bibliografia

- Zięba R. (1997), *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych* in: *Bezpieczeństwo narodowe u schyłku XX w.*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa.
- Aksjologia, etyka, samookreślenie, ed. S. Dziamski (1996), Poznań.
- Głódź S.L. (1999), *Drogami Narodu i Kościoła*, Warszawa.
- Głódź S.L. (2003), *Ojczyzna jest darem Boga*, Warszawa.
- Gryz J. (2010), *Zarys podstaw teorii bezpieczeństwa*, Warszawa.
- Hajduk Z. (2008), *Nauka a wartości. Aksjologia nauki. Aksjologia epistemiczna*, Lublin.
- Kitler W. (2011), *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa.
- Metodologiczne i dydaktyczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, ed. W. Kitler, T. Kośmider (2015), Warszawa.
- Kowalczyk S. (2001), *U podstaw demokracji. Zagadnienia aksjologiczne*, Lublin.
- Kukułka J., Zięba R. (1992), *Polityka zagraniczna państwa*, Warszawa.
- Marczak J., Pawłowski J. (1995), *O obronie militarnej Polski przełomu XX-XI wieku*, Warszawa.
- Misztal M. (1975), *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa.
- Rodzina w lokalnych i globalnych kontekstach bezpieczeństwa*, ed. I. Urych, C. Smuniewski (2015), Warszawa.
- Smuniewski C. (2017), *Chrześcijanizm o wojnie. Refleksje inspirowane poszukiwaniami i „odpowiedziami” Ojca Profesora Jacka Salija OP*, in: *Credo Domine. Adiuva incedulitatem meam. Księga jubileuszowa dedykowana Ojcu Profesorowi Jackowi Salijowi OP*, ed. J. Kupczak, C. Smuniewski, Poznań-Kraków.
- Smuniewski C. (2004), *Człowiek w czasach pokoju i wojny. Wybrane zagadnienia z antropologii Jana Pawła II*, in: *Święty Jan Paweł II syn oficera Wojska Polskiego*, ed. A. Skrabacz, J. Dohnalik, Warszawa.

- Smuniewski C. (2014), *Człowiek zagrożony. Perspektywa wykorzystania teologii w rozwoju nauk o bezpieczeństwie*, in: *Pragnę żyć! Interdyscyplinarna dyskusja o bezpieczeństwie i godności życia ludzkiego*, ed. P. Wójcik, M. Składanowski, T. Syczewski, J. Połowianiuk, Lublin.
- Smuniewski C. (2016), *Czy systemy cywilizacyjno-kulturowe mogą przybierać charakter konfliktogeny? Z namysłu nad fundamentalizmem i ekstremizmem*, in: *Europa w dobie przemian. O wielokulturowości i bezpieczeństwie*, ed. C. Smuniewski, R. Kobryński, Warszawa.
- Smuniewski C. (2017), *La teologia nella riflessione sulla creazione della sicurezza*, in: *È già iniziata la Terza Guerra Mondiale? La Chiesa a servizio dell'uomo e della società tra la guerra e la pace*, ed. G. Calabrese, C. Smuniewski, Canterano-Roma.
- Smuniewski C. (2015), *Wychowanie do patriotyzmu. Studium o miłości ojczyzny w oparciu o biblijną i współczesną myśl katolicką*, in: *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*, ed. A. Pieczywok, K. Lora, Warszawa.
- Smuniewski C. (2012), *Zagadnienie pokoju w nauczaniu Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, no. 1 (86).
- Stańczyk J. (1996), *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- „Pedagogika społeczna”, ed. Theiss W. (2015), no I (55)/(2015), Warszawa.
- Zięba R. (2012), *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, no 1.

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Ustawa z dnia 3 października 1992 r. o przysiędze wojskowej, Dz.U. 1992 nr 77 poz. 386.

Źródła internetowe:

- Głódź L.S. (1991), *Walczę dla Chrystusa*, posłanie bp. Sławoja L. Głódzia do oficerów, chorążych, podoficerów, żołnierzy, kombatanów i weteranów polskich Sił Zbrojnych, Warszawa 31.01.1991, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Głódź S.L. (1992), *Polska wie, gdzie szukać kształtu Prawdy*, kazanie bp. Sławoja Leszka Głódzia z okazji Święta Niepodległości, Warszawa 1992, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Głódź S.L. (1993), *Państwu potrzebne są Boże moce*, kazanie bp. Sławoja Leszka Głódzia z okazji Święta Niepodległości, Warszawa 1993, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Głódź S.L. (1994), *Kościół ma obowiązek oceniać polityczny kształt państwa*, kazanie w Święto Niepodległości w kościele św. Krzyża, Warszawa 1994, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Głódź S.L. (1995), *Polska oczekuje prawdy o swej niedawnej przeszłości*, kazanie bp. Sławoja Leszka Głódzia z okazji Święta Niepodległości, Warszawa 1995, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Guzdek J. (2014), homilia bp. Józefa Guzdeka wygłoszona podczas Święta Niepodległości w Archikatedrze św. Jana w Warszawie, Warszawa 2014, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Płoski T. (2005), kazanie Biskupa Polowego Wojska Polskiego wygłoszone podczas Święta Niepodległości 11.11.2005, <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Płoski T. (2006), kazanie Biskupa Polowego Wojska Polskiego wygłoszone podczas Święta Niepodległości 11.11.2006, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].
- Płoski T. (2007), kazanie Biskupa Polowego WP wygłoszone w Bazylice św. Krzyża z okazji 90. Rocznicy Odzyskania Niepodległości 11.11.2007, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].

Płoski T. (2008), kazanie Biskupa Polowego WP wygłoszone w Bazylice św. Krzyża z okazji 90. Rocznicy Odzyskania Niepodległości, Warszawa 2008, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].

Płoski T. (2009), kazanie Biskupa Polowego WP wygłoszone w Bazylice św. Krzyża w 91. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości 11.11.2009, URL = <http://ordynariat.wp.mil.pl> [dostęp: 07.05.2016].